

Šibke strani rejništva pri vzgoji zmerno in težje duševno prizadetih otrok

UDK 616.89-008.1:362.75

WEAK POINTS OF FOSTERING MODERATELY AND SEVERELY MENTALLY RETARDED CHILDREN.

After reviewing the development of the fosterage service with us, the author presents the results of the study which was undertaken in 1978 in order to determine which motives lead a family to receive a moderately or severely retarded child in their midst. In the majority of families, the motive for this decision was mostly, humanitarian, though the financial benefit and the related increase in the standard of living cannot be neglected. The author stresses the following weak points of fosterage: monotonous life of the retarded child in his foster family, poor cooperation of the foster parents with the child's parents, unacquaintance with their duties and low education level of the foster parents. These findings provided the guidelines of the future fosterage policy, which is to make away with the present deficiencies. A continuous programme for the foster mothers is being conducted with the aim to provide for a closer interaction between the foster mothers and the teaching staff.

POVZETEK. *Po pregledu razvoja rejniške službe pri nas predstavlja avtorica rezultate študije, ki jo je izvedla v letu 1978 z namenom, da ugotovi razloge, ki so vplivali na odločitev družine, da sprejme v svojo sredo zmerno ali težje duševno prizadetega otroka. Večina rejniških družin je sprejela otroka iz človekoljubnih nagibov, nikakor pa ni mogoče izključiti tudi finančnega razloga, ki vsekakor zboljšuje življenjsko raven rejniške družine.*

Poudarjene so šibke strani rejništva: enoličnost življenja duševno prizadetega otroka v rejniški družini, nezadostno sodelovanje rejnic s starši in vzgojitelji, slaba poučenost o dolžnostih in nizka izobrazba rejnic. To so bile vzporedne ugotovitve študije, vendar so dale smernice za odpravljjanje pomanjkljivosti rejniške službe. Vzgoja rejnic s tekočim programom se je že pričela, s tem pa se je izboljšala tudi povezava med rejnicami in vzgojitelji.

Po francoski revoluciji so se pričela uveljavljati načela humanizma, s tem pa se je počasi pričela razvijati tudi skrb za zapuščene otroke. Problematiko otrok, ki niso imeli staršev ali ožjih sorodnikov, so reševali na ozemlju Avstro-Ogrske z ustanavljanjem sirotišnic. Visoka umrljivost otrok v teh zavodih pa je očitno kazala na organizacijsko pomanjkljivost, ki je terjala preobrazbo. Kmalu po prvi svetovni vojni je bilo že opaziti prve začetke izboljševanja, leta 1922 z zakonom o zaščiti otrok. Novo ustanovljeno društvo »Otroški in materinski dom kraljice Marije« je skrbelo med drugim tudi za dotekanje finančnih sred-

stev, ki so jih uporabili za ustanavljanje novih otroških in materinskih domov zaprtega tipa. Tudi ti domovi so postali kaj kmalu pretesni. Skrb pa je zbudila ugotovitev, da se otroci v teh domovih slabo razvijajo. Tako sta prezasedenost domov in slab razvoj narekovala novo obliko varstva in vzgoje osamelih in zapuščenih otrok.

Tako se je porodila zamisel, da bi lahko marsikatera družina sprejela v oskrbo in vzgojo zapuščenega otroka. Po skrbni izbiri tujih družin je 29. novembra 1926 šel v rejo prvi otrok, zato pomeni ta datum začetek rejništva v Sloveniji (Zupančič 1977). Nova in odgovorna služba se je lepo razvijala vse do druge svetovne vojne, ko je iz objektivnih razlogov precej zaostala. Takoj po vojni pa se je rejništvo ponovno močno razvilo in uveljavilo.

Posebno pozornost med več kot 2000 otroki v reji v Sloveniji zasluži skupina zmerno in težje duševno prizadetih otrok. Ti otroci imajo žive starše, vendar so težje vodljivi in potrebujejo strokovno vodstvo. Narava njihove bolezni zahteva bivanje v bližini ustreznih zavodov, kjer jih lahko vzgajajo pod vodstvom strokovnjakov. Družine, ki bi bile pripravljene sprejeti v rejo zmerno ali celo težje prizadetega duševno bolnega otroka, pa je najti še veliko težje kakor za zdravega.

Tako se je pojavilo vprašanje, kateri so bistveni razlogi, ki odločilno vplivajo na tuje družine, da se odločijo za rejo zmerno ali težje duševno prizadetega otroka. Odgovoriti na to vprašanje je bil namen raziskovalne naloge, ki smo si jo zastavili v letu 1978.

Metoda dela

V raziskavo smo zajeli 18 družin iz Ljubljane in bližnje okolice, ki imajo v reji duševno prizadete otroke. Vsi otroci se usposabljaajo v Vzgojnem zavodu Janez Levec v Ljubljani. Sestavili smo tri vprašalnike. Prvi je rabil za usmerjeni razgovor z rejniško družino, največkrat z rejnico. Drugi vprašalnik je bil namenjen rejnicam, saj so bila v njem vprašanja o odnosu rejnice do duševno prizadetega otroka, do vzgojnega zavoda, o dolžnostih rejnice do bolnega otroka, o vplivu duševno prizadetega otroka na rejniško družino in posamezne člane družine. Tretji vprašalnik je bil sestavljen tako, da je zajemal socialno-ekonomsko stanje rejniške družine.

Rezultati in razprava

Ker ni namen tega članka prikazati vseh ugotovitev raziskave, ampak opozoriti le na nekaj šibkih strani rejništva, ki pa so takšne narave, da jih lahko pričnemo takoj reševati, bomo v začetku omenili samo razveseljivo ugotovitev, ki je razvidna iz odgovorov v tabeli 1.

Tabela 1. Vzrok za vključitev v rejniško družino

Vzrok za vključitev	N
Ljubezen do otrok	10
Pomoč družini in vir dohodka	2
Vir dohodka	6
Skupaj	18

Čustveni pristop do reševanja problema zmerno in težje duševno prizadetih otrok je torej prvi razlog, zaradi katerega se nekatere družine odločijo za rejništvo. Odločilna je torej želja pomagati bolnemu otroku in njegovim staršem v nesreči, ki jih je prizadela z rojstvom duševno prizadetega otroka. Dve tretjini rejniških družin, ki jih je zajela raziskava, ima torej pretežno human odnos do problema vzgoje duševno prizadetega otroka in ta odnos odločilno vpliva na sprejem in vključitev takšnega otroka v družino.

Omenjeno razveseljivo ugotovitev pa nekoliko zasenči želja po večjem dohodku, saj prispevek za rejništvo marsikdaj kar pomembno dviga življenjski standard družinam, ki imajo sicer nizke dohodke. Vendar so te družine v manjšini; v naši raziskavi jih je le ena tretjina. V želji, da bi še bolj pojasnili materialni motiv, smo zastavili rejnikom kar neposredno vprašanje, ki je razvidno iz tabele 2.

Tabela 2. Pomen materialnega deleža.

Ali bi otroka vzgajali zastonj?	N
Otroka bi vzgajala zastonj	1
Brez dohodka-prispevka ne	12
Neopredeljeno	5
Skupaj	18

Materialni dejavnik je torej za rejniške družine kar pomemben. Kar dve tretjini rejnic je namreč priznalo, da jim dodatni dohodek omogoča višji življenjski standard. Ob upoštevanju še drugih izsledkov raziskave smo ugotovili, da je finančni dejavnik pomembnejši pri družinah z nizkimi dohodki, vendar pa v večini primerov prevladuje čustveni odnos. Večina rejniških družin, zajetih v raziskavo, je imela zadovoljive dohodke in temu primeren standard.

Po prikazu omenjenih dveh dejavnikov, ki odločata o vključevanju zmerno in težje duševno prizadetih otrok v tuje-rejniške družine, se ustavimo še pri vzporednih ugotovitvah, ki opozarjajo na nekatere šibke strani rejništva.

Enolično življenje duševno prizadetega otroka v rejniški družini je prav gotovo šibka stran, ki jo je odkrila naša raziskava (glej tabelo 3).

Tabela 3. Izraba prostega časa

Kako izrabi otrok prosti čas?	da	ne	N
Se igra z otroki	14	4	18
Hodi na sprehode z rejnico	4	14	18
Se pogovarja z rejnico	18	—	18
Vsebina razgovora: vsakdanjosti	17	1	18
Razgovor o šoli	5	13	18

Če omenjeni tabelarični prikaz spremenimo v vezano besedo, lahko ugotovimo, da je v prostem času večina otrok prepuščena igri s sovrstniki, po vsej

verjetnosti z zdravimi otroki. Zato ni odveč pomislek, ali ti otroci sprejmejo duševno prizadetega otroka z razumevanjem in ali ni morda prizadeti otrok samo opazovalec igre oziroma še kaj slabšega. Povsem razumljivo je, da so vse rejnice odgovorile, da se z otroki pogovarjajo, vendar vsebina razgovora ne ustreza. Rejnice bi morale nevsiljeno nadaljevati vzgojo, ki jo duševno prizadeti otrok pridobiva v šoli, morale bi tesno sodelovati z vzgojiteljji in otrokovimi starši. Da je ta povezava šibka, nam kažejo odgovori v tabeli 4.

Tabela 4. Sodelovanje z vzgojnim zavodom

Sodelovanje z vzgojnim zavodom	N
Ne pričakujem pomoči od vzgojnega zavoda	13
Šola — zavod bi moral več pomagati	5
Skupaj	18

Že bežen pogled na odgovore v tabeli 4 nas prepriča, da je sodelovanje med rejniško družino in vzgojnim zavodom slabo. Še najbolj nas vznemirja pomislek, ali ni morda nezaupanje vzrok tako slabemu sodelovanju. Vendar smo kljub temu optimisti in vidimo vzroke tako na eni kot drugi strani. Zato bo potrebno zbližanje vzgojiteljev in rejnic. Zavedamo se, da je v mestih težko najti ustrezno rejniško družino (Krumpak 1977), ki bi se potrudila in upoštevala otrokove lastnosti, katere se kažejo v opazovanju in oponašanju, torej družino z izrazito pozitivnimi lastnostmi (Žlebnik 1969, Pogačnik-Toličič 1978), družino, ki bi znala usmerjati otrokovo življenje v prostem času in sodelovati z vzgojitelji, zato je naloga vzgojiteljev prav v povezovanju in tudi vzgoji rejnic.

Zanimalo pa nas je tudi, kakšno je sodelovanje med otrokovimi starši in rejniško družino. Na to vprašanje nam je raziskava dala naslednji odgovor (glej tabelo 5).

Tabela 5. Sodelovanje med starši in rejniško družino

Sodelovanje s starši	N
Obiski 1—2 krat v 14 dneh	8
Obiski 1 krat tedensko	6
Starši se ne zanimajo	4
Skupaj	18

Samo tretjina staršev obišče enkrat na teden svoje otroke in s tem tudi rejniško družino, kar je vsekakor premalo. Upoštevati je treba namreč dvoje: navezanost staršev na duševno prizadetega otroka in potrebo, da se zbližajo z družino, ki je bila pripravljena prevzeti otroka v začasno oskrbo. Če torej upoštevamo oba dejavnika, bi vendarle pričakovali veliko boljšo povezavo med rejniki, otrokom in starši. Prave rešitve tega problema zaenkrat še ne vidimo.

Dotaknili smo se že vprašanja izbire rejniške družine in ugotovili, da je takšno družino, ki bi povsem zadovoljevala, težko najti. In, ker ima z duševno prizadetim otrokom največ stikov rejnica, bi morala biti vsaj ta zelo dobro pouče-

na o svojih dolžnostih do otroka, ki ga je sprejela v rejo. Odgovor na to vprašanje je razviden iz tabele 6.

Tabela 6. Poučenost rejnic o dolžnostih

Poučenost rejnic o dolžnostih	N
Slaba poučenost	10
Zadovoljiva	8
Skupaj	18

Marsikdaj lahko naravna inteligentnost nadomesti znanje, ki bi ga morali dobiti iz knjig, razgovorov in tečajev. Vendar nikakor več ne smemo dopustiti, da bi bila dobra polovica rejnic slabo poučena o dolžnostih do duševno prizadetih otrok, ki jim jih zaupamo v varstvo in vzgojo. Pripravljena so merila, ki bi jih lahko imenovali minimalni pogoji, ki jih mora izpolnjevati rejnica, da sploh sme sprejeti v rejo duševno prizadetega otroka (Koželj 1978). Ta merila bo potrebno posredovati rejnicam na rednih razgovorih, dosledneje pa jih bo treba upoštevati tudi pri izbiri novih rejniških družin.

Ko smo razmišljali in načrtovali vzgojo rejnic, nas je zanimalo, kakšna je pravzaprav izobrazba žensk, ki se odločajo za ta poklic? Tudi to vprašanje je osvetlila raziskava (glej tabelo 7).

Tabela 7. Šolska izobrazba rejnic

Šolska izobrazba rejnic	N
Nedokončana osemletka	9
Osemletka	3
Nedokončana srednja šola	6
Skupaj	18

Kaj preprosta je ugotovitev, da so imele rejnice, ki jih je zajela raziskava, zelo nizko izobrazbo. Dve tretjini sta obtičali nekje pri osnovnošolski izobrazbi; vprašanje pa je tudi, do kod je uspela priti ostala tretjina, ki ni dokončala srednje stopnje. V poprečju imajo torej rejnice samo osnovnošolsko izobrazbo, kar pa je zanesljivo premalo, da bi lahko uspešno nadaljevale prizadevanja vzgojiteljev. Morda je prav v nizki izobrazbi tudi vzrok, da se rejnice niso dovolj povezale z vzgojnim zavodom in vzgojitelji, ker so se preprosto bale razgovora in morebitne zadrege ob tem. Zdaj imamo pri nas uzakonjen poklic rejnice, poskrbeti pa bomo morali tudi, da bodo imele ustrezno izobrazbo in veselje do dodatnega strokovnega izpopolnjevanja.

Sklepna ugotovitev

Iz raziskave, ki je analizirala vzroke za vključevanje zmerno in težje duševno prizadetih otrok v rejniške družine, izhaja le ena razveseljiva ugotovitev, in sicer čustvena povezava med rejnicami in duševno prizadetimi otroki. Prepričani smo,

da na materialni motiv ne bomo mogli vplivati. Sicer pa, če bodo rejnice opravljale svoj poklic vestno, bodo prav gotovo zaslužile še večjo nagrado kakor jo dobivajo sedaj.

Drugo vprašanje pa so šibke strani, ki jih je odkrila študija. Raziskava ni bila sama sebi namen, zato smo v Vzgojnem zavodu Janeza Levca v Ljubljani že začeli odpravljati pomanjkljivosti. Rejnice smo obvestili o rezultatih raziskave in se o njih temeljito pogovorili. Pokazala se je iskrena želja po obojestranskem tesnejšem sodelovanju, k čemur bodo prispevala predvsem pogostejša medsebojna srečanja in izmenjava mnenj. Posebej bomo vabili na predavanja o vzgoji in izobraževanju duševno prizadetih otrok tudi rejnice. S takšnimi medsebojnimi stiki bodo zbledele pomanjkljivosti — imenovali smo jih šibke strani rejništva. Vendar bo ostalo še nekaj nerešenih vprašanj, ki jih bo treba reševati s starši duševno prizadetih otrok s pomočjo socialne službe. Z doslednim izvajanjem pozitivnih predpisov, kot sta predvsem zakon o socialnem skrbstvu (1979) ter zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1977), bo ob skupnih prizadevanjih postalo kvalitetnejše, zmerno in težje duševno prizadeti otroci pa bodo v njem našli potrebno oporo in pomoč.

Literatura:

1. Koželj T.: Rejništvo telesno in duševno prizadetih otrok v oddelkih za delovno usposabljanje pri VZJL. Rokopis osnutka 1978.
2. Krumppek J.: Rejništvo telesno in društveno prizadetih otrok. Seminar o rejništvu, Bled 1977.
3. Pogačnik-Toličič S.: Predavanja na VZJL 1978.
4. Zakon o socialnem skrbstvu: Ur. l. SRS, štev. 35/1979.
5. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih: Ur. l. SRS, štev. 15/1977.
6. Zupančič E.: Razvoj rejništva v Sloveniji. Seminar o rejništvu, Bled 1977.
7. Žlebnik L.: Psihologija otrok in mladostnika II. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1969.

Čeprav so od tistih dni minila tri desetletja in pol, se veličina drame in pomen bitke v tem kraju nista prav nič zmanjšala. Nasprotno, ti dogodki živijo in bodo večno živeli v zavesti in občutju prebivalcev naše sodobne socialistične jugoslovanske skupnosti, kajti pomenijo nam simbol neuničljivosti narodnoosvobodilne vojske in moralne trdnosti in obstoja naših narodov.

(Iz govora na proslavi bitke za ranjence, Jablanica, november 1978)

TITO